

Inhoud

Woord vooraf	7
Inleiding – Onkreukbare overheid?	11
De eerste week	23
Bij de politie	29
Koffie met Van der Laan	43
Hogere Toneelschool	51
De 24 uursdiensten	65
De Brotherhood	73
Bolwerk van witte mannen	79
Het Manifest	89
De eerste stappen naar normalisering	97
Open huis	105
De proeftuinkazerne	109
Nieuw leiderschap en professionalisering	115
De veiligheidsmythe	125
Bedreigingen	131
Het begin van het einde	137
Het vertrek	149
De verwaarloosde organisatie	157
Tot slot	175
Eindnoten	181

Woord vooraf

Ik schrijf deze inleiding op de dag dat bekend is geworden dat Australische soldaten in Afghanistan bij wijze van inwijdingsritueel burgers doodschoten. Ze hadden er zelfs een naam voor: *blooding*. De gruweldaden kwamen aanvankelijk niet aan het licht als gevolg van een cultuur van ‘geheimhouding en compartimentering’, waarbij informatie geheim werd gehouden binnen patrouillegroepen. Hoe kon zoiets gebeuren?

Waarom ik het gedrag van de Australische soldaten in Afghanistan benoem, zal de lezer gaandeweg dit boek hopelijk begrijpen.

De afgelopen maanden vond ik de tijd en ruimte om mijn ervaringen als commandant van de Amsterdamse brandweer – gedurende een kleine drieënhalf jaar – op papier te zetten. Gelet op de turbulente tijd die ik achter mij heb gelaten, zou *Brand in Amsterdam* opgevat kunnen worden als een soort ‘trap na’, maar niets is minder waar: ik kijk inmiddels met enige mildheid terug op deze periode. Mijn doel is om mensen wakker te schudden en te vertellen over de kwaadaardige processen die binnen overheidsorganisaties kunnen ontstaan en voortwoekeren. Dat ik hier zelf de afgelopen jaren van dichtbij mee kennismaakte bij de

Amsterdamse brandweer, maakt dat ik deze organisatie de hoofdrol laat spelen. Maar de brandweer is maar één voorbeeld van deze problematiek.

Uiteraard heb ik, om een zo volledig mogelijk beeld te schetsen, waar mogelijk mijn eigen verhaal aangevuld met de verhalen van andere betrokkenen. Iets wat niet altijd eenvoudig bleek. Mensen die nog bij de brandweer of bij de gemeente Amsterdam werken, waren bang om hun ervaringen te delen. Niemand durfde openlijk met zijn naam in het boek, en niemand wilde geciteerd worden. Sommigen zelfs niet anoniem. Angst regeert nog steeds: angst voor represailles van collega's, voor het verlies van een baan. Daarnaast is er informatie uit aangiftes en strafrechtelijke onderzoeken die ik deels niet ken, terwijl ik datgene wat ik wel weet niet mag delen.

Maar juist de angst die ik blijf ontmoeten bij velen is voor mij des te meer reden om naar buiten te treden, niet met het idee dat ik een grote verandering in gang zal zetten, maar omdat ik wil dat mensen zich bewust worden van het bestaan van een donkere kant binnen sommige overheidsinstellingen. En omdat ik wil dat de verantwoordelijken zich niet meer kunnen verschuilen achter onwetendheid.

Mijn dank gaat uit naar de mensen die wel met mij durfden te spreken, die mij toestemming gaven om – al dan niet anoniem – hun verhaal te vertellen. Ook ben ik dank verschuldigd aan dr. Joost Kampen, voor zijn feedback op hetgeen ik schrijf over 'verwaarloosde organisaties', en aan Rosanne Kropman, zonder wie dit boek er niet zou zijn geweest.

Nog een laatste opmerking vooraf: in dit boek schrijf ik over de beroepsbrandweer van de Veiligheidsregio Amster-

dam-Amstelland. Tijdens mijn periode als commandant van de Amsterdamse brandweer kreeg ik uit verschillende delen van het land informatie over wantoestanden bij brandweerkorpsen. Ik beperk mij echter tot wat ik zelf heb kunnen zien en meemaken in Amsterdam en schrijf niet over de goed geoefende en veelal sympathieke vrijwillige brandweer, waar het grootste deel van Nederland op steunt om de brandweertaak uit te oefenen. Het gaat in dit boek ook niet over het ondersteunende personeel en de stafmensen bij de brandweer. Dat móét vooraf gezegd worden om juist deze mensen, die een professionele en fatsoenlijke bijdrage leveren aan de veiligheid van ons land, niet op één lijn te stellen met hen over wie dit boek wél gaat. Dat zou hen zeer tekortdoen.

Leen Schaap
Amsterdam, januari 2021

Inleiding

Onkreukbare overheid?

Die onwrikbare knie in de nek; het met brute kracht op het asfalt gedrukte hoofd van George Floyd. Met honderden miljoenen mensen kan ik meekijken hoe het laatste beetje leven langzaam uit de weerloze man wegvloeit. Ik merk dat mijn aandacht wordt getrokken naar de agent die op de stervende man zit. Zijn zonnebril nonchalant boven op het hoofd, zijn linkerhand losjes op het dijbeen. Zijn gelaatsuitdrukking onveranderd emotioneel, onbereikbaar voor het publiek om hem heen dat hem smeekt om die knie van de nek van Floyd te halen. Ik wacht op het moment dat hij samen met Floyd op zal staan om hem daarna rustig in de politieauto te laten plaatsnemen.

Dat mijn oog werd getrokken naar de agent en niet naar de smekende man onder zijn knie komt waarschijnlijk door mijn beroep: ik ben politieman. In de loop der jaren heb ik zelf heel wat aanhoudingen verricht. Soms met toepassing van noodzakelijk geweld, maar als het kon zonder. George Floyd leek me op dat moment niet gewelddadig en ik zag ook geen dreigend gevaar voor de politieman; en dus viel het handelen van Derek Chauvin me vooral op. Ik zag dat hij niet alleen was; er waren drie andere politieagenten in de buurt. Niemand deed iets. Waarom eigenlijk niet? Wat gebeurde er die dag in Minneapolis?

Aan de andere kant van de oceaan, in Duitsland, komt rond diezelfde tijd een lange reeks misstanden in het Duitse leger aan het licht. De in het geheim opererende soldaten van het Kommando Spezialkräfte (КСК) – vergelijkbaar met de Amerikaanse Navy Seals, die gevoelige operaties in het buitenland uitvoeren – behoren tot het neusje van de zalm van het Duitse leger. De goede naam van de antiterreureenheid is door henzelf te grabbel gegooid nu blijkt dat een groot aantal rechts-extremisten die openlijk extreemrechtse denkbeelden uiten en de nazi's verheerlijken deel uitmaakt van de КСК. Daarnaast blijken enkelen van hen wapens, munitie en explosieven te hebben gestolen; een van hen werd opgepakt in de Oost-Duitse deelstaat Sachsen met illegale automatische wapens en duizenden patronen in zijn bezit. Ook komt naar buiten dat КСК-soldaten op feestjes de Hitlergroet brachten en naar muziek luisterden met extreemrechtse teksten, wel bekend als nazi-rock.

De misstanden beperken zich echter niet tot deze elitegroep. Duitse media berichten regelmatig over extreemrechtse sympathieën binnen andere delen van de strijdkrachten, en ook bij de politie. Zo kregen mensen die zich in Duitsland mengen in het vreemdelingendebat dreigmails waarin vertrouwelijke informatie over hen werd gebruikt, die afkomstig bleek te zijn uit politiecomputers. Zoals advocate Seda Başay-Yildiz. Zij ontving dreigbrieven met erin vermeld onder meer de naam en geboortedatum van haar dochter, destijds anderhalf jaar oud. Diezelfde informatie bleek kort voor de eerste dreigbrief zonder officiële reden te zijn opgevraagd via een politiecomputer. Nader onderzoek wees uit dat op politiecomputers in verschillende Duitse ste-

den persoonlijke gegevens zijn ingezien en daarna gebruikt in dreigmails.

En daar blijft het in Duitsland niet bij. Een dronken politiemans ranselt in zijn vrije tijd een asielzoeker af; agenten brengen de Hitlergroet op een feestje. In appgroepen binnen de politie worden niet alleen antisemitische grappen gemaakt, ook worden er foto's van Hitler en hakenkruizen gedeeld, evenals gefotoshopte beelden van een vluchteling in een gaskamer en executies van zwarte mensen. Op de telefoon van een rechercheur worden chats met collega's gevonden met daarin een afbeelding van een gaskamer voorzien van het commentaar 'hoe groter de Jood, hoe warmer de tent'. In de deelstaat Nordrhein-Westfalen is onlangs een rechts-extremistisch netwerk opgerold. Zeker 29 agenten bleken hierbij betrokken te zijn. Het zijn zomaar wat voorbeelden die recentelijk naar buiten zijn gekomen.

Duitse media praten met regelmaat over een groeps cultuur bij het leger en de politie waarin collega's wegkijken bij racistische of fascistische uitingen en er niet over anderen geklikt wordt. 'De Duitse politie is een van oudsher centraal georganiseerde instelling die zichzelf als almachtig en foutloos beschouwt. Wie intern kritiek uitoefent geldt als "nestbevuiler", waardoor er binnen de Duitse politie een zwijgende meerderheid bestaat die dit soort dingen laat gebeuren,' aldus de Hamburgse criminoloog en socioloog Rafael Behr, die als professor in de politiewetenschappen verbonden is aan verschillende universiteiten. En uit cijfers afkomstig van het Bundesamt für Verfassungsschutz, de Binnenlandse Veiligheidsdienst, blijkt dat er tussen januari 2017 en maart 2020 377 gevallen van rechts-extremisme onder politieambtenaren zijn geregistreerd.¹

Ook in buurland Frankrijk kwamen schokkende gebeurtenissen binnen geüniformeerde beroepen aan het licht. Zo berichtte het Franse dagblad *Le Parisien* in mei 2019 dat de politie van Parijs zeven brandweermannen had opgepakt die verdacht werden van een groepsverkrachting. De mannen, die de betreffende zaterdagavond geen dienst hadden, zouden zeker drie vrouwen hebben meegenomen naar hun kazerne in het veertiende arrondissement. Een van de vrouwen, een Noorse studente, diende later een klacht in bij de politie. Volgens de studente zou ze in het gezelschap van een van de brandweermannen rond vier uur 's ochtends naar de kazerne zijn gegaan. De vrouw zou hebben bevestigd dat ze daar met haar instemming seks hadden. Vervolgens zouden er zes of zeven andere brandweermannen bij zijn gekomen en haar verkracht hebben, aldus *Le Parisien*.

Eerder dat jaar, in januari, werden twee Parijse politieagenten veroordeeld tot zeven jaar gevangenisstraf nadat ze een Canadese toeriste verkracht hadden in hun hoofdkwartier. Dat gebeurde op het roemruchte adres 36 Quai des Orfèvres, het hoofdbureau van politie in Parijs, dat onder meer figureert in de detectives van Georges Simenon met commissaris Maigret als hoofdpersoon. De toeriste zegt dat ze een groep politiemannen tegenkwam in een Ierse pub. Ze nodigden haar uit voor een nachtelijke rondleiding door het befaamde politiebureau. Daar werd ze naar eigen zeggen gedwongen om whisky te drinken en orale seks te hebben en is ze vervolgens een aantal keren verkracht.

De vrouw verklaarde eerst dat ze was verkracht door vier agenten, later wijzigde ze dat aantal in drie. Uiteindelijk zijn twee agenten voor de rechter gebracht. De politiemensen zijn leden van een speciale eenheid, de Brigade de recherche

et d'intervention (BRI), die zich bezighoudt met zware criminaliteit. Zij zeggen dat de vrouw had ingestemd met het drinkgelag en de seks, maar zijn uiteindelijk veroordeeld tot lange gevangenisstraffen.

In België kwam eind augustus 2020 het bestaan van de gesloten Facebookgroep Thin Blue Line Belgium aan het licht.² Zo'n 6700 actieve en gepensioneerde politiemensen waren lid van de groep, waarin racistische taal gebruikt werd en commentaren werden gegeven waarin aangezet wordt tot geweld. De federale politie startte een tuchtonderzoek naar de groep.³

Ook Nederland blijft niet buiten schot. In de kranten verschijnen meermaals berichten over wantoestanden bij Defensie: er zou onder meer sprake zijn van drugshandel, vernedering, aanranding, mishandeling, discriminatie, verkrachting en bedreiging. Zo komt in 2017 naar buiten dat er in een kazerne in Schaarsbergen wordt gewaffeld en over elkaar heen wordt gepiest, en dat er blotebillenspelletjes worden gespeeld. Dat moet gezien worden als kwajongensstreken, zegt een van de beschuldigen; dat is de cultuur. 'Je zit de hele dag op elkaars lip. Dan heb je een hechte band.'

In juli 2020 worden drie militairen die een matroos aanrandden en bedreigden door de militaire kamer van de rechtbank in Arnhem veroordeeld tot gevangenisstraffen. Het slachtoffer werd tegen zijn wil en onder dwang geconfronteerd met blote billen en geslachtsdelen vlak bij zijn gezicht en moest onder meer een hamer pijpen. 'Het maakt niet uit als je het hier niet doet, dan doe je het wel op zee. Daar kun je geen kant op', kreeg hij van de verdachten te

horen, zo blijkt uit het vonnis van de rechtbank.

Volgens de rechter hebben de drie verdachten het aanzien van de krijgsmacht geschaad en bijgedragen aan een verziekte werksfeer. Bovendien probeerden ze het slachtoffer af te schilderen als een homohater, 'om hun handelingen een schijn van corrigerend gedrag te geven'.⁴ De rechter zei er zwaar aan te tillen dat de drie verdachten met elkaar afstemden wat ze over het incident zouden vertellen en dat ze aanvankelijk alles ontkenden. Ze bekenden pas toen ze werden geconfronteerd met afgeluisterde gesprekken en zeiden vervolgens dat hun gedrag onderdeel was van de cultuur binnen de onderzeedienst en moest worden gezien als onderbroekenlol. De rechtbank stelde verder dat de vernederende handelingen die de matroos moest ondergaan niet alleen binnen Defensie maar in de hele samenleving 'sociaal en ethisch onacceptabel' gevonden worden.

Ook binnen de Nederlandse politie zijn gevallen bekend van racisme, discriminatie en disproportioneel gebruik van geweld. En soms haalt de politie het nieuws met berichten over vrouwonvriendelijk gedrag en pesten.

Het gaat niet alleen om functionarissen bij leger, politie en brandweer. Bij sommige op het oog wat bravere overheidsdiensten blijkt het beeld niet veel beter te zijn. Als we bijvoorbeeld kijken naar de toeslagenaffaire bij de Belastingdienst zien we binnen de ambtenarenclub van 'leuker kunnen we het niet maken, wel makkelijker' een ontspoorde fraudejacht die ervoor zorgde dat ouders onterecht werden aangemerkt als fraudeur en in grote problemen kwamen. Dagblad *Trouw* onthulde zelfs dat de Belastingdienst in rechtszaken voor burgers ontlastende informatie achterhield.